

АНОТАЦІЯ

Івашко К. В. Формування моральної культури у майбутніх учителів початкових класів засобами інформаційно-комунікаційних технологій. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 015 Професійна освіта (за спеціалізаціями) (галузь знань 01 Освіта / Педагогіка). – Львівський державний університет безпеки життєдіяльності, Львів, 2024.

У дисертації досліджено проблему формування моральної культури у майбутніх учителів початкових класів засобами інформаційно-комунікаційних технологій. Обґрунтовано теоретико-методологічні засади та методичні (підходи, принципи, методика) основи. У процесі проведеного аналізу доведено, що професійна діяльність майбутнього учителя початкових класів є багатоаспектною, складною, передбачає ретельне використання досягнень вітчизняної і зарубіжної психолого-педагогічної науки, формування високого рівня компетентності, педагогічної майстерності, моральної культури.

Проведений теоретико-методологічний аналіз обраної проблеми дозволив з'ясувати сутність і зміст базових понять дослідження, а саме: «мораль», «культура», «моральна культура педагога», «інформаційно-комунікаційна технологія» (ІКТ), що дало змогу сформулювати авторське тлумачення поняття «моральна культура майбутнього учителя початкових класів» в сенсі сутнісних характеристик, якостей і ознак, які ґрунтуються на комплексі теоретичних знань, практичних навичок, набутому досвіді, ціннісних орієнтаціях і розвинених здатностях особистості до інноваційно-педагогічної діяльності з доцільним використанням інформаційно-комунікаційних технологій.

Науково визначено методологічну основу, концептуальні положення дослідження, які ґрунтуються на сучасних теоріях наукового пізнання, передусім, законах діалектики, герменевтики (проблема взаєморозуміння між суб'єктами освітнього процесу, саморефлексії); аксіології (визнання моральної культури як важливої загальнолюдської цінності); синергетики (ідея самоорганізації,

самовиховання та культурного, духовного саморозвитку суб'єктів освітнього процесу) та ін. Обґрунтовано та застосовано провідні підходи (системний, діяльнісний, особистісно-орієнтований, антропоцентричний, культурологічний та ін.) до формування моральної культури у майбутніх учителів початкових класів засобами інформаційно-комунікаційних технологій, які є взаємопов'язаними та основоположними для теми нашого дослідження, а також основні принципи і закономірності. Творче використання визначених методологічних основ та підходів до аналізу проблеми формування моральної культури у майбутніх учителів початкових класів засобами інформаційно-комунікаційних технологій дало змогу отримати прогнозований результат, а саме: визначити критерії, показники і рівні сформованості моральної культури, яка активно сприяє становленню компетентного фахівця освітньої галузі.

Компаративний аналіз досвіду фахової підготовки майбутніх учителів початкових класів засобами ІКТ у зарубіжних країнах (США, Канада, Великобританія, Франція, Німеччина, Польща та ін.), дав можливість з'ясувати, що процес формування моральної культури активно й позитивно впливає на професійне зростання, самовдосконалення та самореалізацію фахівця освітньої сфери. Особливу увагу при цьому зарубіжні вчені приділяють індивідуальному й етнічному підходам, а також умінням і навичкам майбутніх учителів початкових класів продуктивно, творчо застосовувати педагогічні інновації.

Дослідження вітчизняного досвіду модернізації освіти в умовах розбудови Нової української школи засвідчує, що процес формування моральної культури у майбутніх учителів початкових класів засобами ІКТ відбувається динамічно, позитивно, й водночас – суперечливо, на що є свої об'єктивні (недостатньо розвинена матеріально-технічна база, загальна суспільна кризова ситуація), і суб'єктивні (низький рівень усвідомлення деякими викладачами педагогічних ЗВО важливості окресленої проблеми, брак належної медіаграмотності, компетентності у певній категорії викладачів щодо якісного оволодіння сучасними педагогічними інноваціями) причини. Аналіз стану проблеми формування моральної культури у здобувачів освіти – майбутніх педагогів

відбувався із застосуванням методу контент-аналізу документів, які визначають і регламентують зміст освіти фахівців початкової школи. З цією метою проводилося опитування і анкетування викладачів педагогічних закладів вищої освіти на предмет обізнаності їх щодо моральних і професійних якостей майбутніх учителів, зокрема їхньої моральної культури. Узагальнення даних за всіма показниками констатувального експерименту засвідчило що в контрольній та експериментальній групах переважають студенти з низьким і середнім рівнями сформованості знань про сутність, зміст, функції, структуру моральної культури та особливості її формування. На цій основі робиться висновок про те, що майбутній учитель початкових класів має бути належним чином підготовлений в культурному, моральному сенсі, щоби вміло, професійно формувати всебічно розвинену особистість учня, його внутрішню гуманістичну позицію, цілеспрямованість та відповідальність.

Визначено систему організаційно-педагогічних умов, що забезпечують продуктивність формування моральної культури у майбутніх учителів початкових класів засобами інформаційно-комунікаційних технологій: формування позитивної мотивації у здобувачів освіти щодо опанування і застосування ІКТ з метою формування моральної культури, гуманістичних цінностей у суб'єктів учіння; наявність, зацікавленість і готовність майбутніх учителів початкових класів до активного впровадження ІКТ; формування якісної медіакомпетентності здобувачів освіти на всіх етапах їхнього навчання та постійний моніторинг знань; створення та регулярне вдосконалення науково-методичної бази інформатизації освітнього процесу, відповідного культурно-освітнього середовища; активне впровадження методики формування моральної культури у майбутніх учителів початкових класів засобами ІКТ; організація і компетентне проведення тренінгів із безпечного користування інтернет-ресурсами. Доведено, що продуктивність процесу формування культури у майбутніх вчителів початкових класів засобами ІКТ значно підвищиться, якщо означені умови будуть задіяні комплексно і системно. Акцентуємо на тому, що організаційно-педагогічні умови мають бути

розраховані не на короткі терміни, а виконувати довгострокову, стратегічну перспективну роль у формуванні моральної культури особистості педагога.

Науково обґрунтовано авторську структурно-функціональну модель формування досліджуваної якості, яка є комплексним, структурованим і логічно побудованим рівневим утворенням і репрезентує філософсько-методологічні основи, методологічні підходи та складається з трьох взаємопов'язаних блоків: 1) теоретико-методологічного; 2) організаційно-методичного; 3) діагностувально-результативного. Критеріально-складовими компонентами моральної культури визначено: когнітивний, мотиваційний, оцінно-емоційний, операційно-діяльнісний та рефлексивний. Вони розглядаються як єдина система, спрямована на максимально адекватну актуалізацію і реалізацію особистісних функцій майбутніх фахівців освітньої сфери у педагогічному процесі формування моральної культури та професійної компетентності, педагогічної майстерності. Рівнями сформованості моральної культури педагога є: високий, достатній, середній та низький.

Розроблено навчально-методичне забезпечення процесу формування моральної культури у майбутніх учителів початкових класів, що навчаються за спеціальністю 013 Початкова освіта (авторський міждисциплінарний спецкурс «Моральне виховання засобами інформаційно-комунікаційних технологій»), окремі структурні компоненти навчальних програм із психолого-педагогічних («Педагогіка», «Психологія», «Педагогіка початкової школи») та спеціальних («Основи спеціальної педагогіки», «Основи корекційної педагогіки та інклюзивної освіти», «Інформаційні технології та засоби навчання», «Основи інформатики з елементами програмування») навчальних дисциплін. Доведено важливість упровадження авторського міждисциплінарного курсу «Моральне виховання засобами інформаційно-комунікаційних технологій», який значною мірою забезпечує реалізацію освітніх завдань у процесі фахової підготовки здобувачів освіти, допомагає досконало оволодіти глибокими психолого-педагогічними теоретичними знаннями, навичками та практичними вміннями

проведення уроків відповідно до вимог сучасних програм у закладах середньої освіти.

Експериментально перевірено ефективність авторської структурно-функціональної моделі формування моральної культури у майбутніх учителів початкових класів засобами інформаційно-комунікаційних технологій шляхом реалізації методики формування окресленого феномену, упровадження якої передбачало три послідовні етапи: 1) інформаційно-теоретичного; 2) науково-методичного; 3) процесуально-діяльнісного та упровадження авторського міждисциплінарного спецкурсу «Моральне виховання засобами інформаційно-комунікаційних технологій».

Якісний аналіз результатів формувального етапу експерименту засвідчив ефективність авторської структурно-функціональної моделі, організаційно-педагогічних умов та позитивну динаміку за всіма критеріями сутності і змісту формування моральної культури у майбутніх учителів початкових класів засобами інформаційно-комунікаційних технологій, що підтверджує статистичну достовірність ефективності апробованої на формувальному етапі структурно-функціональної моделі. Результати проведеного педагогічного експерименту засвідчили, що формування моральної культури у майбутніх учителів початкових класів відбувається за відтворенням у моделі алгоритмом і обґрунтованими організаційно-педагогічними умовами.

Викладене засвідчує: формування у респондентів спонукальних мотивів і ціннісних орієнтацій щодо набуття знань щодо сутності і змісту моральної культури, досконале розуміння особливостей та вимог до неї; сформованість когнітивної, мотиваційної, емоційно-оцінної, організаційно-діяльнісної та рефлексивної складових є потужною основою всебічно розвиненої особистості педагога.

Виконане дисертаційне дослідження не вичерпує усіх аспектів досліджуваного питання. Проблема формування моральної культури у майбутнього педагога має реальні перспективи для подальшого дослідження. Надзвичайно важливим є застосування у науковому пошуку сучасної

філософсько-педагогічної методології, яка ґрунтується на основах християнського віровчення і пізнання духовних, морально-культурних процесів; актуальними є й питання мотивації самовиховання, подолання байдужості до проявів жорстокості, насильства, як реального вияву антикультури й аморальності. Подальших наукових розвідок потребують питання, пов'язані з обґрунтуванням, розробленням і введенням до навчальних планів педагогічних закладів вищої освіти та інститутів післядипломної освіти блоку навчальних курсів, спрямованих на підвищення рівня моральної культури здобувачів освіти, вчителів та викладачів.

Ключові слова: культура, мораль, професійна підготовка, педагогічна освіта, моральна культура майбутнього учителя початкових класів, формування, інформаційно-комунікаційні технології.

ABSTRACT

Ivashko K. V. Formation of moral culture of future primary school teachers with the means of information and communications technologies. – Qualifying scientific work as a manuscript.

Dissertation for obtaining a degree of Doctor of Philosophy in the speciality 015 Professional education (by specialisation) (field of study 01 Education / Pedagogy). Lviv State University of Life Safety, Lviv, 2024.

This dissertation addresses the problem of the formation of the moral culture of future primary school teachers with the means of information and communications technologies. It substantiates the theoretical and methodologic principles and methodic (approaches, principles, methods) bases. Based on the research conducted it was proved that the professional activity of a future primary school teacher is diverse and complicated, it involves careful use of the achievements of the national and foreign psychological and pedagogical science, formation of high-level competence, pedagogical mastership and moral culture.

The conducted theoretical and methodological analysis of the selected problem allowed us to find out the essence and content of the basic notions of the research,

particularly: «morality», «culture», «moral culture of a teacher», and «information and communications technology» (ICT), which allowed us to form the author's interpretation of the notion «moral culture of a future primary school teacher» in the sense of essential properties, qualities and features, which are based on the complex of theoretical knowledge, practical skills, gained experience, value-based orientations and developed personal abilities for innovational pedagogical activity using proper information and communications technologies.

The dissertation scientifically determined the methodological basis and conceptual provisions of the research, which are based on the modern theories of scientific knowledge, first of all law of dialectics, hermeneutics (problem of mutual understanding between the subjects of the educational process, self-reflection); axiology (recognition of the moral culture as an important universal human value); synergetics (the idea of self-organization, self-education and cultural and spiritual self-development of the subjects of educational process), etc. It substantiated and applied the leading approaches (systematic, activity, personality-oriented, anthropocentric, cultural, etc.) to the formation of the moral culture of future primary school teachers with the means of information and communications technologies, which are interrelated and fundamental for the topic of our research, as well as basic principles and patterns. Creative use of the mentioned methodological bases and approaches in the analysis of the problem of formation of the moral culture of future primary school teachers with the means of information and communications technologies allowed us to obtain the predicted result, particularly: determine the criteria, indices and levels of the moral culture formation, which actively promotes the development of a competent specialist in the educational sphere.

The comparative analysis of the experience of the preparation of future primary school teachers with the means of information and communications technologies in foreign countries (the USA, Canada, Great Britain, France, Germany, Poland, and others) allowed us to find out that the process of formation of the moral culture actively and positively affects professional growth, self-improvement and self-realization of a specialist in the educational sphere. At the same time, the foreign specialists pay

particular attention to the individual and ethnic approaches, as well as the ability and skills of future primary school teachers to efficiently and creatively apply pedagogical innovations.

The research of the national experience of modernization of education under the conditions of development of the New Ukrainian School shows that the process of the formation of the moral culture of future primary school teachers with the means of information and communications technologies is dynamic and positive, but, at the same time, contradictory, and there are some objective (not enough developed material and technological basis, general social crisis situation) and subjective (low level of awareness by some educators of pedagogical higher education establishments about the importance of the described problem, lack of proper media literacy and competence of some category of educators regarding the use of modern pedagogical innovations on a high level) reasons for it. The analysis of the state of the problem of formation of the moral culture of students – future teachers, was conducted using the method of content analysis of the documents that determine and regulate the content of the education of primary school specialists. For that purpose, the poll and questionnaire of the educators from pedagogical establishments of higher education regarding their awareness of the moral and professional qualities of future teachers, particularly their moral culture, was conducted. Compilation of the data with all the indices of the summative assessment showed that in the control and experiment groups the students with low and middle levels of knowledge about the essence, content, functions, structure of the moral culture and features of its formation prevail. According to it, we concluded that the future primary school teacher must be properly prepared in the cultural and moral sense to skillfully and professionally form the all-round personality of a student, their internal humanistic position, ambitions and responsibility.

In this dissertation we determined the system of the organizational and pedagogical conditions that provide productivity of the moral culture formation of future primary school teachers with the means of the information and communications technologies: formation of the positive motivation of students regarding the acquirement and application of the information and communications technologies to

form the moral culture, humanistic values of the subjects of teaching; availability, engagement and readiness of future primary school teachers for active implementation of ICT; formation of media literacy of students at all stages of their education and constant monitoring of knowledge; creation and regular improvement of the scientific and methodic basis for informatization of the education process, correspondent cultural and educational environment; active implementation of the method of the moral culture formation of future primary school teachers with the means of ICT; organization and competent conduct of trainings on the safe use of the Internet resources. It was proved that the productivity of the process of the moral culture formation of future primary school teachers with the means of the information and communications technologies will considerably increase if the described conditions are used with a complex and systematic approach. The organization and pedagogical conditions must be designed not for short periods, but play a long-term, strategic and prospective role in the formation of the moral culture of the educator's personality.

This dissertation scientifically substantiates the author's structural and functional model of the formation of the studied problem, which is a complex, structured and logically built multi-level formation, and represents the philosophical and methodological bases and methodological approaches, it consists of three interrelated blocks: 1) theoretical and methodological; 2) organizational and methodic; 3) diagnostics and results oriented. We determined the following criteria and constituents based components: cognitive, motivational, evaluative and emotional, operational and activity, and reflexive. They are viewed as one system aimed at the maximum adequate actualization and realization of personal functions of future specialists of the educational sphere in the pedagogical process of formation of the moral culture, professional competence and pedagogical mastership. The levels of formation of the educator's moral culture are: high, sufficient, middle and low.

We developed the educational and methodic provision of the process of the moral culture formation of future primary school teachers, who study with a specialization in «Primary education» (author's interdisciplinary special course «Moral education with the means of information and communications technologies»), separate structural

components of the educational programs on psychological and pedagogical («Pedagogics», «Psychology» and «Primary school pedagogics») and special («Basic special pedagogics», «Basic correctional pedagogics and inclusive education», «Information technologies and means of education» and «Basic informatics with the elements of programming») educational disciplines. The dissertation proves the importance of implementation of the author's interdisciplinary course «Moral education with the means of the information and communications technologies", which provides considerable support in realization of educational tasks in the process of professional preparation of students, helps acquire perfect and deep psychological and pedagogical theoretical knowledge and skills, as well as practical skills to conduct classes according to the requirements of the modern programs at secondary educational establishments.

We experimentally checked the effectiveness of the author's structural and functional model of the moral culture formation of a future primary school teacher with the means of the information and communications technologies through the realization of the method of formation of the outlined phenomenon, the implementation of which involved three successive stages: 1) informational and theoretical; 2) scientific and methodic; 3) procedural and activity and implementation of the author's interdisciplinary special course «Moral education with the means of the information and communications technologies».

A high-quality analysis of the results of the formation stage of the experiment proved the effectiveness of the author's structural and functional model and positive dynamics of all the criteria of the essence and content of the moral culture formation of future primary school teachers with the means of the information and communications technologies, which proves the statistical validity of the effectiveness of the tested at the formation stage conceptual model. The results of the conducted pedagogical experiment showed that the formation of the moral culture of future primary school teachers is carried out according to the algorithm reproduced in the model and substantiated organizational and pedagogical conditions.

The abovementioned proves that formation of the respondent's incentive motives and value-based orientations regarding the acquisition of knowledge of the essence and

content of the moral culture, perfect understanding of its features and requirements; formation of the cognitive, motivational, emotional and evaluating, organizational and activity, and reflexive constituents are a powerful basis for the all-round personality of an educator.

The conducted dissertation research does not cover all the aspects of the studied issue. The problem of the formation of the moral culture of the future educator has real prospects for further research. There is a very important problem of application in the scientific inquiry of the modern philosophical and pedagogical method, which is based on the basic principles of Christianity and learning of the spiritual and moral and cultural processes; the issue of self-education motivation, coping with the indifference towards cruelty and violence as a real display of the anticulture and amorality is also relevant. Further research is needed regarding the issues related to the substantiation, development and implementation into the educational plans of pedagogical establishments of higher education and institutes of postgraduate education of the block of educational courses aimed at the increase of the level of the moral culture of students, teachers and tutors.

Keywords: culture, morality, professional training, pedagogical education, moral culture of the future primary school teacher, formation, information and communications technologies